ВИЩА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-95.2021.01>

УДК 378:37.014.5

Віталій Погребняк,
кандидат технічних наук,
професор, старший науковий співробітник,
відділ науково-методичного
забезпечення інтеграції у європейський освітній простір,
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»,
Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-3315-7122

Олена Дашковська,
кандидат хімічних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
відділ науково-методичного забезпечення
підвищення якості освіти
Державна наукова установа «Інститут
модернізації змісту освіти»,
Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-3289-8858

ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглядається стан імплементації положень Закону України «Про вищу освіту», орієнтованих на модернізацію вітчизняної вищої освіти, оцінюється євроінтеграційна спрямованість реалізованих заходів та використаних інструментів. Викладений матеріал базується на результатах прикладної науково-дослідної роботи «Дослідження модернізації структури й змісту вищої освіти у контексті імплементації Закону України «Про вищу освіту», яка виконується в ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» протягом 2016-2021 років. У процесі виконання роботи комплексно досліджені усі складники системи вищої освіти: кількісні та якісні показники мережі закладів освіти та контингентів учасників освітнього процесу, структура вищої освіти та модернізація методології формування змісту освіти (введення сучасних рівнів і ступенів, переліку спеціальностей, впровадження нових стандартів та освітніх програм). Оцінено рівень оновлення Національної рамки кваліфікацій і приведення її у відповідність з Рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти.

Досліджено процес розв'язання ключової освітньої проблеми створення прозорої та ефективної системи забезпечення якості вищої освіти, у тому числі Національного агентства забезпечення якості вищої освіти. Встановлено, що Національне агентство забезпечення якості вищої освіти, як новий орган управління у сфері вищої освіти, відіграє значну роль у створенні системи якості, забезпечуючи її ефективність, сприяє розвитку ринку якісних освітніх послуг, впровадженню механізму здорової конкуренції у вищій школі.

Ключові слова: *євроінтеграція, система, якість, рейтинг, конкурентоспроможність, модернізація, потенціал, стандарт.*

Постановка проблеми. У вересні 2014 року набрав чинності Закон України «Про вищу освіту» і розпочався новий етап реформування системи вищої освіти. Йдеться про модернізацію структури і змісту освіти: введення сучасних рівнів і ступенів, переліку спеціальностей, впровадження нових стандартів та освітніх програм. З урахуванням вимог європейських стандартів необхідно було модернізувати структуру вищої освіти, привести Національну рамку кваліфікацій (далі–НРК) у відповідність з Рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти.

Ключовим є реалізація положення Закону про створення прозорої та ефективної системи забезпечення якості вищої освіти, яка б відповідала Європейським стандартам та рекомендаціям, забезпечення ефективної діяльності Національного агентства забезпечення якості вищої освіти (далі–НАЗЯВО), впровадження в освітню практику, принципів доброчесності і механізмів відкритості.

З позицій забезпечення конкурентного входження вітчизняної вищої школи в європейський освітній простір вищої освіти підводяться підсумки імплементації положень Закону щодо модернізації вищої освіти, що реалізується у вищій школі України, оцінюється євроінтеграційна спрямованість процесу.

Приєднавшись до Болонської декларації та уклавши угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Україна взяла на себе зобов'язання адаптувати власне законодавство до європейського, у тому числі у сфері вищої

освіти, модернізувати усі складники системи вищої освіти із застосуванням сучасних загальноєвропейських механізмів.

Виходячи із викладеного, слід визнати, що дана стаття, в якій з євроінтеграційних позицій оцінюється процес модернізації вітчизняної вищої освіти, є актуальною та ґрунтується на результатах дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість публікацій щодо реформування вищої освіти в Україні стосуються досліджень окремих складових системи вищої освіти: мережі закладів вищої освіти (далі–ЗВО) і контингентів учасників освітнього процесу – К. Левківський; стандартизації вищої освіти – Ю. Рашкевич; контролю якості освіти, що надається закладами вищої освіти – Ж. Таланова. Науково-дослідна робота «Дослідження модернізації структури і змісту вищої освіти у контексті імплементації Закону України «Про вищу освіту», яка впродовж 2015-2021 років проводиться в ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», і за підсумками якої підготовлена дана публікація, є першим комплексним дослідженням процесу оновлення вітчизняної вищої освіти, результати якого опубліковані в 30 статтях, тезах доповідей, апробовані на 20 всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях.

Метою статті є аналіз результатів впровадження положень Закону, направлених на реформування системи вищої освіти; оцінка відповідності реалізованих заходів і використаних механізмів європейським критеріям розвитку вищої освіти; інформування освітянської громадськості про заходи, які реалізовані українським Урядом, Науково-методичною радою МОН, НАЗЯВО, науково-педагогічними колективами ЗВО протягом 2016–2021 років для виведення вітчизняної вищої школи на європейський рівень якості освіти та інтегрування в Європейський простір вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальні виклики сучасності і стимульована ними інтернаціоналізація більшості сфер суспільної діяльності, у тому числі освітньої, конкуренція на міжнародному ринку освітніх послуг викликали необхідність об'єднати зусилля урядів країн

Європи, наукової й освітянської громадськості для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської науки та вищої освіти і забезпечення зростання їх ролі в суспільних перетвореннях. Створення Європейського Союзу (далі – ЄС) та його розширення призвели до необхідності формування спільного Європейського простору вищої освіти (далі – ЄПВО).

Закон України «Про вищу освіту» [1] спрямований на реформування вітчизняної вищої школи, підвищення ефективності діяльності закладів вищої освіти через надання їм академічної і фінансової автономії, модернізацію освітнього процесу, упровадження нових стандартів вищої освіти, сучасних освітніх програм і, в кінцевому результаті, на підвищення якості вищої освіти та інтеграції в ЄПВО. Для цього Україна, виходячи із загальноєвропейських документів у сфері вищої освіти [2; 3; 4], має досягти основної цілі – забезпечення конкурентоспроможності власної вищої освіти, упроваджуючи для її досягнення загальноєвропейські інструменти такі як:

- прийняття системи легко зрозумілих і порівнюваних ступенів вищої освіти;
- запровадження структури вищої освіти, яка ґрунтується на трьох циклах (бакалавр, магістр, доктор філософії);
- використання ЄКТС як системи накопичення та трансферу освітніх кредитів;
- сприяння мобільності студентів, викладачів і науковців;
- визнання попереднього навчання;
- розвивати докторські студії через взаємозв'язок дослідницької і освітньої діяльності в університетах;
- розширення автономії університетів, зростання ролі студентства та інших зацікавлених сторін;
- упровадження додатку до диплома європейського зразка;
- утвердження в освітній та науковій діяльності принципів і правил доброчесності.

У статті 74 Закону України «Про вищу освіту» в контексті розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції Системи у міжнародний освітній простір зазначено, що держава сприяє:

- узгодженню Національної рамки кваліфікацій з рамкою кваліфікацій ЄПВО для забезпечення академічної і професійної мобільності та навчання протягом життя;
- впровадженню механізму гарантії якості вищої освіти для створення необхідної взаємодовіри, гармонізації систем оцінювання якості вищої освіти України та ЄПВО;
- співпраці з Європейською мережею національних центрів інформації про академічну мобільність та визнання кваліфікацій;
- впровадженню на міжнародному ринку результатів наукових, технічних, технологічних та інших розробок вищих навчальних закладів, продажу їхніх патентів та ліцензій;
- залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання у вищих навчальних закладах наукових, освітніх та інших програм [1].

З цих позицій оцінено стан впровадження положень Закону, спрямованих на реформування системи вищої освіти із застосуванням європейських критеріїв якості та інструментів [5]:

1. Змінились базові складові системи вищої освіти (мережа ЗВО та контингенти). За останні роки мережа скоротилася на 71 заклад (20%), на 1 мільйон 50 тисяч осіб зменшився контингент студентів (43,9%), більше ніж на 2000 студентів (32%) скоротилось середнє число здобувачів вищої освіти у розрахунку на один навчальний заклад. Нині у 282 вітчизняних ЗВО навчається 1 мільйон 322 тисячі студентів, працює 110 тисяч викладачів, середній контингент складає 4,6 тисячі студентів на один заклад. Кількість викладачів у ЗВО зменшилась на 30 тисяч. Зі 110 тисяч науково-педагогічних працівників 13582 мають науковий ступінь доктора наук, 61157 осіб –

кандидата наук. На нашу думку, наявні показники відповідають сучасному соціально-економічному стану держави.

Слід відзначити позитивну динаміку участі вітчизняних університетів у міжнародних академічних рейтингах: якщо у 2011 році лише два університети (КПІ імені Ігоря Сікорського та ДонНУ імені Василя Стуса) входили до міжнародного рейтингу QS World University Rankings), то вже у 2015 році – п'ять, два з яких, Київський національний університет імені Тараса Шевченка та Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, увійшли до ТОП 500. У тому ж році зазначені університети були також представлені в Times Higher Education World University Rankings (позиції ТОП 601-800). У 2020 році вже сім провідних українських університетів увійшли до рейтингу QS World University Rankings [6]:

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна – 491 місце;

Київський Національний університет імені Тараса Шевченка – 541-550;

Національний технічний університет «ХПІ» – 651-700;

Національний технічний університет України «КПІ» – 701-750;

Сумський державний університет – 701-750;

Національний університет «Львівська політехніка» – 751-800.

Києво-Могилянська Академія потрапила до категорії після 1001 місця, тобто, до непублічної частини рейтингу.

За інформацією [7] QS щорічно досліджує дані біля 20 із понад 280 українських університетів, з яких до головного рейтингу потрапляє 7. В Україні один «рейтинговий» університет припадає на 6 мільйонів населення, Угорщина і Казахстан мають один університет в QS на 1-1,5 мільйона осіб, Румунія, Польща та Білорусь – один на кожні 2 мільйони осіб. Отже, якщо порівняти і співставити з нами Польщу, то Україні треба мати в рейтингу QS майже втричі більше університетів, ніж зараз.

Показники міжнародних рейтингів вітчизняних університетів добре корелюються з даними чергового академічного рейтингу закладів вищої освіти «Топ-200 Україна 2020», презентованого міжнародним Центром проектів

«Євроосвіта», складеного в партнерстві з міжнародною групою експертів IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence. Десятка лідерів академічного рейтингу «Топ-200 Україна 2020» виглядає так [8]:

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;

Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Сумський державний університет;

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»;

Національний університет «Львівська політехніка»;

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна;

Національний університет «Києво-Могилянська академія»;

Львівський національний університет імені Івана Франка;

Харківський національний університет радіоелектроніки;

Вінницький національний технічний університет.

Слід зазначити, що до 2014 року 14 провідних університетів України мали статус самоврядних дослідницьких, але в 2014 році усі нормативно-правові акти КМУ щодо дослідницьких університетів були визнані такими, що втратили чинність [9]. Причиною були недоліки при утворенні та незадовільний рівень їх діяльності. За результатами дослідження у рамках Шанхайського університетського рейтингу, проведеного в 2013 році Центром університетів світового класу, до 1200 кращих університетів світу входив лише один вітчизняний - Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

Не враховуючи важливість головної мети дослідницьких університетів – поглиблення взаємодії наукового сегменту діяльності з освітнім процесом, подолання розмежування між дослідженнями і навчанням, модернізація третього циклу (за РКЄПВО) вищої освіти і внесення суттєвих змін у спосіб підготовки кадрів вищої наукової кваліфікації, практичні дії у цьому напрямі не здійснювались. Згодом (через 4 роки) наміри щодо створення

дослідницьких університетів були продовжені. У жовтні 2018 року МОН розмістило на власному сайті для громадського обговорення проект нового Положення «Про дослідницький університет», але на цей час інформація (попри заяви окремих посадових осіб) про завершення цього процесу відсутня.

2.3 урахуванням вимог європейських стандартів суттєво модернізувались структура вищої освіти, Національна рамка кваліфікацій частково приведена у відповідність з Рамкою кваліфікацій ЄПВО. НРК, яка була затверджена постановою КМУ [10], вступила в силу з початку 2012 року і введена в правове поле Законом у 2014 році, встановлювала 10 кваліфікаційних рівнів, 5 з яких відносились до вищої освіти: початковий рівень (короткий цикл), перший (бакалаврський), другий (магістерський), третій (освітньо-науковий/освітньо-мистецький), науковий; ступені вищої освіти: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії/доктор мистецтва, доктор наук (табл. 1).

Таблиця 1.

Рівні та ступені вищої освіти

Закони України «Про освіту» (1996), «Про вищу освіту» (2002)	Закони України «Про вищу освіту» (2014)	Національна рамка кваліфікацій (2020)
<i>1. Освітні рівні вищої освіти:</i>	<i>Рівні вищої освіти:</i>	<i>Кваліфікаційні рівні НРК:</i>
неповна вища освіта	початковий (короткий цикл)	-
базова вища освіта	перший (бакалаврський)	-
повна вища освіта	другий (магістерський)	-
	третій (освітньо-науковий/освітньо-мистецький)	-
	науковий	
<i>2. Освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти:</i>	<i>Ступені вищої освіти:</i>	
молодший спеціаліст	молодший бакалавр	5
бакалавр	бакалавр	6
спеціаліст, магістр	магістр	7
<i>3. Наукові ступені:</i>		
кандидат наук	доктор філософії/доктор мистецтва	8
доктор наук	доктор наук	8

Законом України «Про освіту» [11] введено додатковий рівень освіти «Фахова передвища освіта» і кількість кваліфікаційних рівнів НРК

збільшилась з 10 до 11. Рішенням Уряду у 2020 році [12] НРК була узгоджена з Рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (далі РКЄПВО). Відтепер оновлена НРК містить вісім кваліфікаційних рівнів. Кваліфікації вищої освіти молодший бакалавр — відповідає п'ятому рівню НРК та короткому циклу вищої освіти; бакалавр — шостому рівню НРК та першому циклу вищої освіти РКЄПВО; магістр — сьомому рівню НРК та другому циклу вищої освіти РКЄПВО; доктор філософії та доктор мистецтва — восьмому рівню НРК та третьому циклу вищої освіти, доктор наук — восьмому рівню НРК (таблиця 1).

3. Введено в дію новий перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Замість 48 галузей знань, 144 напрямів та понад 500 спеціальностей попередніх переліків введено 27 галузей знань і 114 спеціальностей [13; 14]. Укрупнення спеціальностей і ліквідація напрямів підготовки удосконалює структуру вищої освіти, розширює поле для реалізації автономних прав навчального закладу формувати власну освітню програму, сприяє інтеграції української вищої освіти в ЄПВО. Крім того, новий перелік є більш зрозумілим для абітурієнтів. Одночасно слід зазначити, що не вирішеним залишається питання узгодження освітніх та наукових спеціальностей.

4. Суттєвим кроком в напрямі модернізації управління освітнім процесом та осучаснення змісту вищої освіти стало упровадження стандарту вищої освіти та освітньої програми. Стандарт вищої освіти (далі – СВО) визначає вимоги до компетентностей майбутнього фахівця та нормативного змісту освіти і освітньої програми, яка формує змістовне наповнення освітнього процесу та вибудовується з урахуванням принципів і цінностей ЄПВО, визначених у Болонському комюніке та в міжнародному проекті «Гармонізація освітніх структур в Європі» (Tuning Educational Structures in Europe). Стандарт вищої освіти – це наступне покоління освітніх стандартів, що замінили галузеві стандарти вищої освіти, які розроблялись і діяли у 2002-2014 роках. Він визначає обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для

здобуття відповідного ступеня вищої освіти; перелік компетентностей випускника; нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання; форми атестації здобувачів вищої освіти; вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності) тощо. Ці вимоги змістовно наповнюються при розробленні освітніх (освітньо-професійних, освітньо-творчих, освітньо-наукових) програм. З 2019 року затвердження СВО здійснюється в установленій Законом спосіб – за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Від початку створення СВО МОН затвердило і ввело в дію 98 бакалаврських, 64 магістерських, але не впровадило в освітній процес жодного стандарту доктора філософії/доктора мистецтва [15]. Таким чином, якщо підготовка бакалаврів і магістрів суттєво модернізується (вводяться СВО, акредитуються освітні програми), то оновлення підготовки здобувачів третього циклу вищої освіти (за РКЄПВО) – доктора філософії/доктора мистецтва, внесення суттєвих змін у спосіб підготовки кадрів вищої наукової кваліфікації практично загальмовані.

Слід враховувати, що статус і структура СВО можуть змінитися після того, як Національним агентством кваліфікацій (далі – НАК) буде створено Реєстр кваліфікацій, розроблені та впроваджені професійні кваліфікації фахівців з вищою освітою. Слід буде уточнювати професійні компетентності, крім академічних кваліфікацій вводити у СВО також професійні.

5. В законодавчому полі акредитуються освітні програми. Протягом майже п'яти років ЗВО змушені були розробляти їх при відсутності затверджених СВО і Положення про акредитацію програм. У цій ситуації Законом України «Про освіту» були внесені зміни до чинного Закону, які дозволили МОН самостійно акредитувати освітні програми в порядку, передбаченому для акредитації напрямів і спеціальностей, При цьому використовувались застарілі нормативні документами 2002-2012 років. Лише з 2019 року процес акредитації був унормований і згідно з положеннями

Закону НАЗЯВО розглянуло понад 1200 освітніх програм, акредитувавши біля 700 [16]. Таким чином, якщо підготовка бакалаврів і магістрів фахово контролюється (затверджуються і уводяться в дію СВО та акредитуються освітні програми), то модернізація підготовки здобувачів освітньо-наукового/освітньо-мистецького рівнів фактично гальмується, не відбувається позитивних змін у підготовці кадрів вищої наукової кваліфікації.

6. Створена система забезпечення якості вищої освіти. Законом України «Про вищу освіту» (стаття 1, пункти 23, 24) визначені поняття якості вищої освіти як рівня здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, та якості освітньої діяльності як рівня організації освітнього процесу у закладі вищої освіти (далі ЗВО), що відповідають СВО, і забезпечують здобуття особами якісної вищої освіти та сприяють створенню нових знань [1]. Передбачено створення системи забезпечення якості вищої освіти, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та відповідних механізмів реалізації (технологічних, економічних, етичних тощо). Європейськими стандартами та рекомендаціями із забезпечення якості вищої освіти, остання редакція яких була прийнята на конференції міністрів освіти країн-членів Болонського процесу в Єревані у 2015 році, встановлено, що для ефективного функціонування системи вищої освіти в кожній національній вищій школі повинна існувати система внутрішнього забезпечення якості одночасно з зовнішнім забезпеченням якості освітньої діяльності та якості освіти, яку забезпечують національні центри якості (табл. 2).

Таблиця 2.

Система забезпечення якості вищої освіти

Внутрішнє забезпечення якості (ЗВО)	Зовнішнє забезпечення якості (НАЗЯВО)	Забезпечення якості діяльності НАЗЯВО
Наявність структур, відповідальних за організацію внутрішнього забезпечення якості освіти	Наявність нормативно-методичного забезпечення процедур і заходів зовнішнього оцінювання якості, розроблених згідно з рекомендаціями ЄПВО	Наявність та ефективність процесів і процедур зовнішнього забезпечення якості

Освітні програми, навчальні плани, навчальні програми	Інституційна акредитація закладів вищої освіти	Наявність ресурсів для проведення процедур і заходів зовнішнього забезпечення якості
Науково-методичне забезпечення	Погодження стандартів вищої освіти	Розроблені і оприлюднені критерії прийняття рішень, та оцінок та звітування
Матеріально-технічна база	Ліцензійна експертиза	
Інформаційно-комунікаційне забезпечення	Акредитація освітніх програм	Незалежність у прийнятті рішень
Вхідний контроль залишкових знань першокурсників	Акредитація спеціалізованих вчених рад	Відкритість і доброчесність
Семестровий контроль знань студентів	Атестація наукових кадрів	Взаємодія з вітчизняними та міжнародними центрами якості
Підсумковий контроль		Звітування про якість освіти в країні та про власну діяльність
Забезпечення доброчесності учасників освітнього та наукового процесів	Впровадження доброчесності в освітній та науковій діяльності	
Рейтингові оцінки освітньої діяльності факультетів, кафедр	Рейтингове оцінювання діяльності ЗВО на національному і міжнародному рівнях	
Якість викладацького персоналу		
Організація підвищення кваліфікації викладачів		
Проведення рейтингової оцінки діяльності викладачів		
Самооцінка діяльності, щорічний звіт		

Створення НАЗЯВО – нового органу управління у сфері вищої освіти відіграло визначальну роль у становленні ефективної системи забезпечення якості вищої освіти, розвитку ринку якісних освітніх послуг, впровадженні механізму здорової конкуренції у вищій школі. Фактично до 2019 року проблемами забезпечення якості вищої освіти опікувалось кілька підпорядкованих МОН установ: Український центр оцінювання якості освіти,

Акредитаційна комісія, Державна служба якості освіти. Якісна діяльність НАЗЯВО та акредитованих ним установ забезпечується розробленням ефективних критеріїв і процедур контролю якості, наявністю необхідних ресурсів, незалежністю діяльності, відкритістю рішень і підзвітністю. Початок роботи НАЗЯВО дав можливість легітимно впроваджувати СВО, проводити акредитацію освітніх програм, завершити формування в Україні системи забезпечення якості вищої освіти. Адже багаторічна затримка діяльності НАЗЯВО стала ключовим фактором, що гальмував її формування, уповільнював розвиток конкурентного ринку освітніх послуг у вітчизняній вищій школі (табл. 3).

Таблиця 3.

Хронологія утворення НАЗЯВО

<i>Хронологія</i>
21.01.2019 – перше засідання НАЗЯВО «другого скликання»
27.12.2018 – розпорядження КМУ «Про затвердження персонального складу НАЗЯВО», №1063
05.12.2018 – обрано 22 членів НАЗЯВО
01.10-31.10.2018 – проведення конкурсу з відбору членів НАЗЯВО
18.09.2018 – оголошено конкурс з відбору членів НАЗЯВО
31.08.2018 – затверджена процедура проведення конкурсу
31.01.2018 – затверджено персональний склад Конкурсної комісії з відбору членів НАЗЯВО
25.09.2017 – Закон України «Про освіту», №2145- VIII
21.10.2016 – засідання НАЗЯВО з обрання Голови (не було затвердження КМУ)
18.10.2016 – перше засідання НАЗЯВО “першого скликання”
09.09.2016 – II Всеукраїнський з’їзд представників вищих навчальних закладів державної форми власності з довиборів двох членів НАЗЯВО
31.08.2016 – Сергій Храпатий призначений керівником Секретаріату (розпорядженням КМУ від 31. 08.2016 №636)
21.06.2016 – наказ МОН «Деякі питання діяльності НАЗЯВО», №700
14.06.2016 – Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо НАЗЯВО», №1415- VIII
Травень-червень 2015 – вибори членів НАЗЯВО
15.04.2015 – постанова КМУ «Про утворення НАЗЯВО», №244

01.07.2014 – Закон України «Про вищу освіту», №1556- VII
--

Ефективна діяльність НАЗЯВО, виконання покладених на нього завдань, реалізація розроблених нормативно-методичних, організаційно-кадрових та інформаційно-аналітичних заходів, впровадження принципів доброчесності і механізмів відкритості сприятиме як якісній власній діяльності, так і функціонуванню системи якості, дозволить вітчизняній вищій освіті піднятися на конкурентний європейський рівень. Показниками успішності, міжнародного визнання ефективності роботи НАЗЯВО є розширення співпраці з відповідними європейськими структурами, входження в них, збільшення числа та підвищення показників вітчизняних ЗВО в європейських і світових рейтингах. За час діяльності НАЗЯВО вибудовує реалізацію своїх повноважень відповідно до стандартів ESG-2015, що дало змогу у порівняно короткий термін стати асоційованим членом ENQA та повноправним членом ще трьох ключових міжнародних організацій у сфері забезпечення якості та академічної доброчесності: Міжнародної мережі агентств із забезпечення якості вищої освіти (INQAAHE), Центрально-Європейської мережі агентств з якості (CEENQA) та Міжнародного центру з академічної доброчесності (ICAI) [17].

У вищій школі України за останні роки реалізовані також інші важливі заходи та упроваджені нові інструменти управління, які відповідають вимогам європейських документів у сфері вищої освіти, це:

1) *Додаток до диплома про вищу освіту європейського зразка (Diploma Supplement)*, у якому міститься необхідна інформація про отриману кваліфікацію та навчальні досягнення випускника, достатня для забезпечення міжнародної зрозумілості та визнання отриманого випускником диплома про вищу освіту, що розширює можливості академічної мобільності. На упорядкування та активізацію академічної мобільності спрямоване і Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність [18]. Воно встановлює порядок організації програм академічної мобільності для

учасників освітнього процесу вітчизняних ЗВО (наукових установ) на території України чи поза її межами та для іноземних громадян на території України. Зазначається, що право на академічну мобільність, цілі, завдання та загальні правила реалізації мають відповідати принципам Болонської декларації.

2) *Розширення автономних прав ЗВО.* ЗВО самостійно розробляють і затверджують освітні програми, що дає їм можливість своєчасно реагувати на запити ринку праці, а виділення 25% навчального часу на дисципліни за вибором студента та збільшення часу на самостійну роботу забезпечує більш повне врахування потреб студентства. Вчені ради ЗВО самостійно присвоюють наукові ступені, здійснюють нострифікацію дипломів, отриманих у закордонних закладах, надають грифи навчальній літературі тощо.

3) *Створення Національного репозитарію академічних текстів* – універсальну загальнодержавну електронну базу, в якій накопичуються, зберігаються, систематизуються та аналізуються тексти наукового, науково-технічного та освітнього характеру і до якої забезпечується вільний доступ користувачів засобами інтернет-технологій [19]. Функціонування Національного репозитарію сприятиме підвищенню рівня доброчесності в освіті і науці та створенню вітчизняної наукометричної системи.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, в процесі імплементації Закону в Україні вибудовується цілісна система вищої освіти та система забезпечення якості вищої освіти, що робить вітчизняну вищу школу більш конкурентною, наближуючи до європейських критеріїв якості та вимог вітчизняного і міжнародного ринків освітніх послуг:

– кількісні та якісні показники базових складників системи вищої освіти (мережа ЗВО і контингенти учасників освітнього процесу) приведені у відповідність сучасному стану соціально-економічного розвитку держави;

- створена і постійно удосконалюється багаторівнева правова і нормативно-методична база, сформовані і оновлені організаційні структури забезпечення імплементації положень Закону;
- оновлена і приведена у відповідність з Рамкою кваліфікацій Європейського освітнього простору Національна рамка кваліфікацій;
- упроваджені стандарти вищої освіти та освітні програми, розроблені з урахуванням принципів ЄПВО і вимог, визначених Болонським комюніке та міжнародним проектом «Гармонізація освітніх структур в Європі» (Tuning Educational Structures in Europe);
- у вітчизняній вищій школі запрацювала цілісна система забезпечення якості вищої освіти і усі її складові: внутрішнє і зовнішнє забезпечення якості освітнього процесу та якості вищої освіти, забезпечення якісної діяльності НАЗЯВО.

Модернізація системи вищої освіти, створення та ефективне функціонування системи забезпечення якості вищої освіти, прогрес українських університетів у міжнародних рейтингах - це суттєві кроки на шляху конкурентного входження вітчизняної вищої школи в європейський простір вищої освіти.

Серед проблем, які потребують подальшого дослідження є:

1. Посилення взаємодії між МОН, НАЗЯВО і ЗВО щодо прискорення модернізації підготовки здобувачів докторського рівня через впровадження відповідних СВО і освітніх програм;
2. Завершення процесу створення дослідницьких університетів як бази для розвитку третього циклу вищої освіти та внесення суттєвих змін в організацію кадрів вищої наукової кваліфікації;
3. Приведення у відповідність галузей та спеціальностей вищої освіти з науковими галузями і спеціальностями, як це передбачено нормативними документами;

4. Розв'язання проблеми створення стандарту освітньої діяльності та усунення паралелізму між функціями СОД та Ліцензійних умов, закладених в нормативно-правових актах;

5. Здійснення заходів, спрямованих на розширення участі вітчизняних університетів у міжнародних освітніх рейтингах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. №1556-VII. URL: <http://akon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-181>
2. Harmonization of the architecture of the Eurohpean higer education system (Sorbonne Declaration). Paris, Sorbonne, 25 May 1998. URL: https://ehea.info/media.ehea.info/file/1998_Sorbonne/61/2/1998_Sorbonne_Declaration_English_552612.pdf
3. The European Higher Education Area. Joint Declaration of Ministers of 5. Bologna), Bologna, Italy, 19 June 1999. URL: http://www.magna-charta.org/resources/files/BOLOGNA_DECLARATION.pdf
4. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти. URL: <file:///D:/Users/Dell/Downloads/BolonskyiProcessNewParadigmHE.pdf>
5. Погребняк В. П., Дашковська О. В. Євроінтеграційний вимір модернізації системи вищої освіти України. «Інноваційна педагогіка» №33, т. 2, 2021. С. 117–123.
6. Українські університети в QS World University Rankings. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/QS>
7. Українські виші в рейтингу QS: проблеми та перспективи. URL: <https://osvita.ua/vnz/rating/74694/>
8. Академічний рейтинг вишів «Топ-200 Україна 2020». URL: <https://pon.org.ua/novyny/8040-akademchniy-reyting-vishv-top-200-ukrayina>
9. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України. Постанова КМУ від 5 листопада 2014 р. №597. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597-2014-%D0%BF>
10. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. Постанова КМУ від 23 листопада 2011 р. №1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
11. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. №2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>
12. Про внесення змін у додаток до постанови КМУ від 23.11.2011 № 1341. Постанова КМУ від 25 червня 2020 року №519. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/519-2020-%D0%BF#Tex>
13. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Постанова КМУ від 29.04.2015 р. № 266. URL: <http://tntu.edu.ua/nv/files/266.pdf>

14. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. №266. Постанова КМУ від 1 лютого 2017 р. №53 URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249722170>

15. Затверджені стандарти вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>

16. Протоколи засідань. URL: <https://naqa.gov.ua/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8.-%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%8C-%D0%B0%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0/>

17. Офіційний сайт НАЗЯВО. URL: <http://naqa.gov.ua>

18. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність. Постанова КМУ від 12 серпня 2015 р. №579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>

19. Положення про Національний репозитарій академічних текстів. Постанова КМУ від 19.07.2017р. №541. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250156682>

Стаття надійшла до редакції 30.06.2021

Vitaly Pogrebnyak, Elena Dashkovskaya. Achievements and Problems of Modernization of Higher Education in Ukraine.

The article considers the state of implementation of the provisions of the Law of Ukraine «On Higher Education», focused on the modernization of domestic education, assesses the European integration orientation of the implemented measures and tools used. The presented material is based on the results of applied research «Study of modernization of the structure and content of higher education in the context of the implementation of the Law of Ukraine On Higher Education», which is performed at SSI «Institute of Education Content Modernization» during 2016-2021. In the course of the work all components of the higher education system were comprehensively studied: quantitative and qualitative indicators of the network of educational institutions and contingents of participants in the educational process, the structure of higher education and modernization of the methodology of education content (introduction of modern level and degrees; list of specialties, introduction of new standards and education programs). The level of updating the National Qualifications Framework and bringing it in line with the Qualifications Framework of the European Higher Education Area has been assessed.

The process of solving a key educational problem - the creation of a transparent and effective system of quality assurance in higher education, including the National Agency for Quality Assurance in Higher Education is studied. It is established that the NAQA, as a new governing body in the field of higher education, plays a significant role in creating a quality system, ensuring its effectiveness, promotes the development of the market of quality educational services, the introduction of a mechanism of healthy competition in higher education.

Key words: *European integration, system, quality, rating, competitiveness, modernization, potential, standard.*

REFERENCES

1. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrayiny 1 lypnya 2014 r. #1556-VII. URL: <http://akon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-181> [in Ukrainian].
2. Harmonization of the architecture of the Eurohpean higer education system (Sorbonne Declaration). Paris, Sorbonne, 25 May 1998. URL: https://ehea.info/media.ehea.info/file/1998_Sorbonne/61/2/1998_Sorbonne_Declaration_English_552612.pdf [in English].
3. The European Higher Education Area. Joint Declaration of Ministers of 5. Bologna), Bologna, Italy, 19 June 1999. URL: http://www.magna-charta.org/resources/files/BOLOGNA_DECLARATION.pdf [in English].
4. Rashkevych Yu.M. Bolons'kyi protses ta nova paradyhma vyshchoyi osvity. URL: [file:///D:/Users/Dell/Downloads/Bolonskyi ProcessNewParadigm HE.pdf](file:///D:/Users/Dell/Downloads/Bolonskyi%20ProcessNewParadigm%20HE.pdf) [in Ukrainian].
5. Pohrebnyak V.P., Dashkovs'ka O.V. Yevrointehratsiynny vymir modernizatsiyi systemy vyshchoyi osvity Ukrayiny. «Innovatsiyna pedahohika» #33, t. 2, 2021, s.117–123. [in Ukrainian].
6. Ukrayins'ki universytety v QS World University Rankings. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/QS> [in Ukrainian].
7. Ukrayins'ki vyshi v reytnhu QS: problemy ta perspektyvy. URL: <https://osvita.ua/vnz/rating/74694/> [in Ukrainian].
8. Akademichnyy reytnh vyshiv «Top-200 Ukrayina 2020». URL: <https://pon.org.ua/novyny/8040-akademchniy-reyting-vishv-top-200-ukrayina>. [in Ukrainian].
9. Pro vnesennya zmin ta vyznannya takymy, shcho vtratyly chynnist', deyakykh aktiv Kabinetu Ministriv Ukrayiny. Postanova KMU vid 5 lystopada 2014 r. #597. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597-2014-%D0%BF> [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennya Natsional'noyi ramky kvalifikatsiy. Postanova KMU vid 23 lystopada 2011 r. # 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
11. Pro osvitu. Zakon Ukrayiny vid 05 veresnya 2017 r. #2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/> [in Ukrainian].
12. Pro vnesennya zmin u dodatok do postanovy KMU vid 23.11.2011 # 1341. Postanova KMU vid 25 chervnya 2020 roku #519. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/519-2020-%D0%BF#Tex> [in Ukrainian].
13. Pro zatverdzhennya pereliku haluzey znan' i spetsial'nostey, za yakymy zdiysnyuyet'sya pidhotovka здобувачів вищої освіти. Postanova KMU vid 29.04.2015 r. # 266. URL: <http://tntu.edu.ua/nv/files/266.pdf> [in Ukrainian].
14. Pro vnesennya zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 29 kvitnya 2015 r. # 266. Postanova KMU vid 1 lyutoho 2017 r. # 53 URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249722170> [in Ukrainian].

15. Zatverdzheni standarty vyshchoyi osvity. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzheni-standarti-vishoyi-osviti> [in Ukrainian].

16. Protokoly zasidan'. URL: <https://naqa.gov.ua/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8.-%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%8C-%D0%B0%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0/> [in Ukrainian].

17. Ofitsiynyy sayt NAZYaVO. URL: <http://naqa.gov.ua> [in Ukrainian].

18. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro poryadok realizatsiyi prava na akademichnu mobil'nist'. Postanova KMU vid 12 serpnia 2015 r. # 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

19. Polozhennya pro Natsional'nyy repozytariy akademichnykh tekstiv. Postanova KMU vid 19. 07 .2017r. # 541. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250156682> [in Ukrainian].